

ДО ПРОБЛЕМИ РОБОТИ З ПСИХОЛОГІЧНИМИ БАР'ЄРАМИ В РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Лю Янь

аспірант кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського»

Проблема вивчення психологічних бар'єрів в творчості найбільше розкрита в зарубіжній науці, проте останнім часом отримала значну актуальність і у вітчизняній науці. Так, серед зарубіжних вчених означеною проблемою займались Т. Дембо, А. Холл, П. Хілл та ін., а у вітчизняній науці розкривається в роботах А.В. Антонова, Б.М. Кедрова, А.В. Массанова, Я. О. Пономарьова, Р.Х. Шакурова та ін. Вчені в своїх роботах розглядають поняття психологічного бар'єру, його види та особливості подолання. В психологічній науці як зовнішні та внутрішні перешкоди, які чинять спротив проявам життєдіяльності суб'єкта, його активності [1; 3]. Науковці виокремлюють наступні види психологічних бар'єрів: внутрішні та зовнішні бар'єри (за Т. Дембо), пізнавально-психологічний бар'єр (за Б.М. Кедровим), ціннісно-орієнтаційний бар'єр, бар'єр невизначеності, предметно-перетворювальний бар'єр та бар'єр дефіциту уваги (за Р.Х. Шакуровим), бар'єр «невіра у власні сили», «функціонально-мисленнєві» та семантичні бар'єри (за А.В. Антоновим), перцептуальні, інтелектуальні та емоційні перешкоди (А. Холл). Проте, найменш вивченою є проблеми психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей в молодшому підлітковому віці та їх подолання. Отже, метою нашого дослідження є вивчення особливостей прояву психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків та розробка програми психологічного тренінгу з їх подолання в умовах рекреаційного закладу.

В ході теоретичного аналізу літератури було з'ясовано, що серед найбільш сприятливих вікових періодів з розвитку творчих здібностей виступає

є підлітковий вік. Це обумовлено такими рисами особистості в означеному віці: ризикованість, невдоволення собою, бажання виділитися, цікавість, самодостатність, почуття краси, незалежність, активність, ініціативність, мотивація досягнення, самостійність, працьовитість. Також, серед умов розвитку творчих здібностей у підлітковому віці є саме оздоровчий період в дитячих рекреаційних закладах (за О.М. Грек, І.Н. Дворніковою, А.В. Массановим, С. М. Симоненко) [2]. Це пов'язано з тим, що в новому середовищі молодші підлітки отримують нові враження, стають більш самостійними, у них з'являється ситуація вільного вибору дій та вчинків, форм творчої діяльності, змінюється звичний спосіб життя і діяльності, що сприяють саморозвитку особистості. Виходячи з цього нами було розроблено програму діагностики психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей та тренінг з їх подолання в молодшому підлітковому віці в умовах рекреаційного закладу.

До комплексу психодіагностичних методик входили наступні: 1) методики, що спрямовані на діагностику структурних компонентів творчих здібностей – методика П.Торренса, методика С.Медника, опитувальник креативності особистості Г. Девіса, самооцінка творчих здібностей (О.Тунік); 2) методики, що діагностують особистісні характеристики – методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (дитячий варіант) в адаптації Е.М. Олександровської, шкала особистісної тривожності О.М. Прихожан, самооцінка впевненості у собі, авторська анкета діагностики психологічних бар'єрів творчих здібностей молодших підлітків (А.В. Массанов, Лю Янь). У проведенні дослідження брало участь 150 молодших підлітків 10-12 років, які відпочивали в ДП УДЦ «Молода гвардія».

Одержані результати дозволили встановити, що у молодших підлітків 10-12 років серед структурних компонентів креативності найвищі оцінки одержав показник продуктивності висунення візуальних гіпотез ($X_{cp}=0,68$), вище середнього рівень має показник конструктивної активності ($X_{cp}=1,88$), середній рівень розвитку виявлено за показником вербальної оригінальності ($X_{cp}=1,32$), нижче середнього виявлені рівні за показниками візуальної оригінальності

($X_{cp}=0,78$) та категоріальної гнучкості ($X_{cp}=0,37$). Виявлено рівень розвитку креативності як якості особистості у досліджуваних: серед 10-річних підлітків 66% досліджуваних мають низький рівень, 34% досліджуваних мають середній рівень; серед 11-річних підлітків 64% досліджуваних мають низький рівень, у 36% досліджуваних – середній рівень розвитку; серед 12-річних 52% досліджуваних мають низький рівень, середній рівень розвитку мають 40% досліджуваних, високий рівень розвитку мають 8% досліджуваних. Вивчення структурних компонентів творчих здібностей у молодших підлітків дозволило встановити, що найбільш виражений показник у досліджуваних є допитливість (10 років $X_{cp}=12,96$, 11 років $X_{cp}=15,4$, 12 років $X_{cp}=14,56$). Але у підлітків 10 років на другому місці за результатами є показник складності ($X_{cp}=11,04$), третім є показник ризику ($X_{cp}=11,04$), останнім є показник уяви ($X_{cp}=10,64$). У досліджуваних 11 років другим за результатами виступає показник уяви ($X_{cp}=10,96$), та майже однакові результати за показниками ризику ($X_{cp}=10,56$) та складності ($X_{cp}=10,48$). У підлітків 12 років: другим за результатами є показник ризику ($X_{cp}=13,6$), третім виступає показник складності ($X_{cp}=12,16$), найнижчі результати за показником уяви ($X_{cp}=10,88$). Доведено, що протягом вивчаємого віку відбувається зростання структурних компонентів творчих здібностей (при $p<0,05$).

Досліджені індивідуально-психологічні характеристики молодших підлітків та встановлено, що досліджуваних 10 років найбільш високі значення є за показниками сміливість, практичність, оптимізм, найнижчі результати виявлені за показниками впевненість у собі, емоційна стійкість, незалежність, сумлінність, самоконтроль. У досліджуваних 11 років високі значення за показниками сумлінності, практичність, оптимізм, низькі значення за показниками впевненості у собі, незалежності, розсудливості. У досліджуваних 12 років було виявлено достатньо високі значення за показниками сміливості та практичності, достатньо низькі значення за показниками емоційної стійкості, незалежності та самоконтролю. Також з'ясовано, що у досліджуваних 10-12 років переважає середній ступінь впевненості у собі,

переважає нормальний та дещо завищений рівень загальної тривожності. Щодо виявлення психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей молодших підлітків зазначимо, що у 21% досліджуваних виявили психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей. Найбільш вираженими є невпевненість у собі, сумніви у своїх можливостях, незацікавленість, страх зробити помилку, небажання ризикувати, тобто розвитку творчих здібностей у досліджуваних можуть заважати зазначені психічні стани, які базуються на особистісних факторах. Вивчення взаємозв'язків між показниками творчих здібностей та індивідуально-особистісними характеристиками у молодших підлітків дозволило виявити наступні властивості особистості, що зумовлюють психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей. У досліджуваних віком 10 років це сумлінність, безпечність, шкільна та загальна тривожність; у досліджуваних 11 років – сумлінність, невпевненість у собі, мрійливість, шкільна, самооціночна, міжособистісна та загальна тривожність; у досліджуваних 12 років – емоційна нестійкість, розсудливість, інтроверсія, невпевненість у собі, песимізм.

На основі одержаних результатів нами було розроблено програму з подолання психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації. Програма складається з двох блоків: 1) проведення діагностики на виявлення психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей та розробленого психологічного тренінгу в рамках психологічного супроводу підлітків; 2) створення умов для розвитку та реалізації творчих здібностей у рекреаційному закладі, а саме, напрямками діяльності педагогів-організаторів в рамках педагогічного супроводу є заохочення підлітків відвідувати у таборі творчі гуртки, брати участь у конкурсах, різноманітних іграх, участь в концертах, дебатах. Основними завданнями розробленого психологічного тренінгу з подолання психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків є: 1. Робота з емоційними бар'єрами у творчості (зниження рівня тривожності і страху, підвищення самооцінки і розвиток впевненості в собі, робота з сумнівами); 2. Робота з креативними

бар'єрами (розвиток творчого мислення, розвиток адекватної самооцінки, підвищення почуття відповідальності,); 3. Створення оптимальних можливостей і умов розвитку особистісного та інтелектуального потенціалу молодшого підлітка. Розроблений тренінг розрахований на групову роботу з молодшими підлітками 10-12 років. Максимальна кількість учасників тренінгової групи не повинна перевищувати 12. Тренінгові заняття розроблені з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших підлітків.

Проведено апробацію розробленого тренінгу з подолання психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації та визначено, що відбулося зростання рівня самооцінки та впевненості у собі, зниження рівня міжособистісної та загальної тривожності, підвищення рівня структурних компонентів творчих здібностей. Також це підтверджено статистично значущими відмінностями в оцінках за означеними показниками до та після проведення розробленої програми ($p < 0,05$), що вказує на ефективність розробленої програми з подолання психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків.

Література:

1. Массанов А. В. Связь творческого потенциала и психологических барьеров личности. *Наука і освіта*, 2007. №4–5. С. 108–112.
2. Рекреаційна психологія дитинства: теорія і практика. Кол. монографія. / За загальною редакцією С.М.Симоненко. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 516 с.
3. Шакуров Р.Х. Барьер как категория и его роль в деятельности. *Вопросы психологии*, 2001. № 1. С. 3-18.